

Kuvailutulkkauksen järjestäminen ammattiteatterissa
Kokemuksia ja suosituksia

”Kuvailutulkkaus oli välttämätöntä esityksen ymmärtämisen kannalta”

Raportti Näkövammaisten Keskusliitto ry:n
koordinoimasta yhteistyöhankkeesta
keväällä 2011

Anu Aaltonen, fil. maist., kuvailutulkki
27.10.2011

Sisällysluettelo

1. Suosituksia ja huomioita kuvailutulkkausten järjestämiseen ammattiteattereissa	3
1.1. Hankkeen kuvaus	9
1.2. Kuvailutulkattujen näytäntöjen esivalmistelut	10
1.2.1. Kuvailutulkin paikka teatterisalissa	10
1.2.2. Laitetestausta	12
2. Näytelmien kuvailutulkkauksen toteuttaminen	13
2.1. Kristuksen morsian -näytelmän kuvailutulkkauksen	13
2.1.1. Koekatselu	14
2.1.2. Katsojien saama ennakkomateriaali ja informaatio	14
2.1.3. Koskettelukierros ja ääninäytteiden antaminen	15
2.1.4. Kuvailutulkkauksen kulku	16
2.2. Yleisöpalautte Kristuksen morsian -näytelmän kuvailutulkkaukstaapahtumasta	17
2.3. Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän kuvailutulkkauksen	24
2.3.1. Katsojien saama ennakkomateriaali ja informaatio	25
2.3.2. Kuvailutulkkauksen kulku	26
2.4. Yleisöpalautte Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän kuvailutulkkaukstaapahtumasta	26
2.5. Teatterin henkilökunnan palautte kuvailutulkkaukshankkeesta	31
3. Huomioita ja päätelmiä	34

1. Suosituksia ja huomioita kuvailutulkkauksen järjestämiseen ammattiteattereissa

Suosituksien ja huomioiden koostaminen helpottaa kuvailutulkkauksen järjestämistä ammattiteattereissa. Kuvailutulkattun näytännön järjestäminen on yhteistyötä. Tässä esitettävät suositukset ja huomioiden on kuitenkin tehty erityisesti teatterin puolelta vastuussa olevan henkilön näkökulmasta. Kynnys kuvailutulkkauksen kokeilemiseen kannattaa pitää alhaalla ja lähteä liikkeelle ja kokeilemaan, vaikka näitä suosituksia ei pystyisi kaikilta osin täyttämään.

Kuvailutulkkauksen järjestämisessä on kuvailutulkilla olennainen rooli, sillä hän suunnittelee ja toteuttaa kuvailutulkkauksen. Lisäksi teatterin tulee tehdä tiivistä yhteistyötä näkövammaisen yleisön edustajien kanssa.

Ennen kuvailutulkattua näytäntöä:

- Päätös siitä, mikä teatterin ohjelmistossa oleva näytelmä kuvailutulkataan, tulee tehdä yhteistyössä teatterin ohjelmistovastaavien, kuvailutulkin sekä näkövammaisten edustajien kanssa.
- Haettavissa olevia rahoituslähteitä näkövammaisten huomioimiseksi teatterissa kannattaa hyödyntää. Vinkkejä rahoituslähteistä löytyy kulttuurialan toimijoille suunnatun Kulttuurikaikille -palvelun verkkosivuilta: www.kulttuurikaikille.info
- Kuvailutulkattun näytännön valmistelu tulee aloittaa hyvissä ajoin, viimeistään noin kolme kuukautta ennen näytäntöä.
- Kuvailutulkattujen yhteystietoja saa esimerkiksi Näkövammaisten Kulttuuripalvelun kautta: www.kulttuuripalvelu.fi
- Kuvailutulkkaus kannattaa järjestää useampaan kuin yhteen näytäntöön, jotta kuvailutulkkaukseen käytetyistä voimavaroista saataisiin mahdollisimman suuri hyöty.
- Kuvailutulkkauksen toteutus tulee suunnitella alusta lähtien teatterin tekniikasta vastaavien henkilöiden kanssa.
- Näytelmän työryhmälle kuten ohjaajalle, järjestäjälle, scenografeille, maskeeraajalle ja näyttelijöille on tiedotettava kuvailutulkkaussuunnitelmista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jotta he voivat varautua ajoissa muutoksiin. Muutoksia saattavat aiheuttaa mm. yleisön tutustuminen lavastukseen ja puvustukseen ennen näytäntöä (ns. koskettelukierros) samoin kuin ääninäytteiden antaminen (näyttelijät antavat lavalla ääninäytteet roolihenkilöistään).

- Aulahenkilökunnalle ja vahtimestareille on tiedotettava hyvissä ajoin kuvailutulkatusta näytännöstä ja sen vaatimista erityisjärjestelyistä.
 - Aulahenkilökuntaa tulee kouluttaa näkövammaisten katsojien vastaanottamiseen.
 - Aulahenkilökunnalle tulee jakaa tietopaketti siitä, mitä kuvailutulkkaus tarkoittaa.
 - Aulahenkilökuntaa ja vahtimestareita tulee kouluttaa kuvailutulkkauslaitteiden opastamiseen ja käyttöön.
- Teatterin markkinointi- ja tiedotushenkilökunnalle on ilmoitettava hyvissä ajoin kuvailutulkatuista näytännöistä, jotta he voivat tiedottaa niistä yleisölle.
- Kuvailutulkattua näytäntöä järjestettäessä on hyvä muistaa, että näkövammaisten toiveet, odotukset ja mielipiteet ovat keskenään erilaisia. Lisäksi näkökyvyssä on suuria eroja. Osa ei näe lainkaan, mutta suurimmalla osalla on näönjäätteitä, joita he voivat käyttää hyväkseen teatteriesitystä seurattaessaan.

Kuvailutulkkaukseen tarvittavasta teknisestä laitteistosta ja tiloista

- Teatterin kannattaa aluksi käyttää lainattavaa kuvailutulkkauslaitteistoa. Laitteiston voi tilata Näkövammaisten Kulttuuripalvelusta: toimisto[at]kulttuuripalvelu.fi tai Näkövammaisten Keskusliiton alueyhdistyksestä www.nkl.fi/fi/etusivu/yhteys/alueyhd.
- Näkövammaisten Kulttuuripalvelu lainaa laitteita pääkaupunkiseudulle.
- Kuvailutulkkauslaitteisto on helppokäyttöinen, kunhan tutustuu huolellisesti laitteiden mukana tulevaan ohjeeseen. Kuvailutulkkauslaitteiden käyttöä kannattaa aina harjoitella hyvissä ajoin ennen kuvailutulkkaustilannetta teatterissa. Tarvittaessa voi ottaa yhteyttä näkövammaisten alueyhdistyksen kuulokkeista vastaavaan henkilöön, Näkövammaisten Kulttuuripalveluun tai Näkövammaisten Keskusliittoon. Kuulokkeita suositellaan käytettäväksi ainoastaan esityksen aikana, sillä liikkuminen kuulokkeet päässä on hankalaa ja riskialtista.
- Teatterin oman teknisen laitteiston ja kuvailutulkkauslaitteiston keskinäinen häiriötön toiminta on tärkeää varmistaa etukäteen.
- Kuvailutulkki tarvitsee oman tilan kuvailutulkaamista varten. Tilan valinnan kannalta on tärkeää, että:
 - tilasta on rajoittamaton näköyhteys esiintyjiin ja katsomoon.
 - kuvailutulkkausjärjestelyt eivät häiritse muita katsojia, näyttelijöitä eivätkä teknistä henkilökuntaa.

- tila on äänieristetty niin, ettei kuvailutulkin puhe häiritse sivullisia (muita katsojia tai teatterin henkilökuntaa)
- tilassa ei ole häiritseviä taustääniä.
- näyttämöäänänen saa kuuluumaan tilaan hyvin ja sen voimakkuutta pystyy helposti säätämään.
- tilassa tulee olla kuvailutulkille tuoli sekä tasot kuvailutulkkauslaitteistolle ja kuvailutulkkauskeskirjoitukselle (esimerkiksi nuottiteline). Lisäksi tarvitaan kohdevalaistus, joka ei häiritse esiintyjä eikä katsojia.
- tila ei saa aiheuttaa häiriötä lähettimen toimintaan.

Teatterin valmistautuminen näkövammaisten katsojien vastaanottamiseen

- Näkövammaisen asiointia ja liikkumista teatterissa helpottavat:
 - teatterirakennuksen esteettömyys kuten käsijohteet portaissa, läpinäkyvien pintojen kuten lasiovien ja -seinien merkitseminen huomiotarroilla sekä turvallinen liikkuminen valkoisen kepin kanssa (kepin avulla on mahdollista havaita esteet, jotka ulottuvat alas asti, mutta ei esteitä, jotka ulottuvat sivusta tai ylhäältä kulkuväylälle).
 - lattiatason korkeuserojen ja portaiden merkitseminen kontrastiraidoin.
 - opasteet ja seinätekstit, joissa on käytetty riittävän suuria kirjaimia ja joissa on hyvä kontrasti tekstin ja taustan välillä, mahdollisesti myös pistekirjoitusta.
 - teatterin verkkosivujen esteettömyys (verkkosivujen esteettömyystestauksen voi tilata esimerkiksi Näkövammaisten Keskusliiton kautta www.nkl.fi), jotta näkövammaiset voivat itse hakea tietoa näytelmästä ja teatterista verkon kautta.
- Esteettömyyteen vaikuttaviin tekijöihin voi tutustua tarkemmin mm. Näkövammaisten Keskusliiton esteettömyyssivujen kautta: <http://www.nkl.fi/fi/etusivu/tietoa/esteettomyys> .
- Teatteri voi myös tilata saavutettavuuskartoituksen, jossa arvioidaan tilojen esteettömyyttä ja palvelujen saavutettavuutta eri tavoin toimimisesteisten henkilöiden kannalta. Kartoituksista voi tiedustella mm. Kulttuuria kaikille -palvelusta (www.kulttuuriakaikille.info).

Tiedottaminen kuvailutulkatusta näytännöstä

- Kuvailutulkatusta näytännöstä tulee tiedottaa näkövammaiselle kohdeyleisölle mm. Näkövammaisten Keskusliiton ja Näkövammaisten Kulttuuripalvelun kautta sekä näkövammaisten paikallisyhdistysten kautta.
- Kuvailutulkatuista näytännöistä on tärkeää tiedottaa myös teatterin omilla verkkosivuilla, uutiskirjeissä ja esitteissä, jotta sekä kohdeyleisö että muu yleisö voi saada hyvissä ajoin tietoa kuvailutulkatusta näytännöstä.
- Lipunmyynnin yhteydessä kannattaa ottaa huomioon, että teatterisalin eturivistä on hyvä varata paikkoja niille näkövammaisille katsojille, jotka haluavat kuulla näyttelijöiden liikkeitä.
- Teatteriin saapumisen ja siellä liikkumisen kannalta keskeiset ennakkotiedot tulee lähettää esteettömässä muodossa (esteettömät teksti- ja äänitiedostot) etukäteen liput varanneille henkilöille. Olennaisia perustietoja ovat mm.:
 - teatterin nimi ja näyttämö sekä käyntiosoite.
 - kokoontumispaikka teatterilla.
 - mahdollisen koskettelukierroksen alkamis- ja loppumisajankohta- ja paikka.
 - näytännön alkamis- ja loppumisajankohta.
 - kellonaika, jolloin näytännön kuvailutulkkaus alkaa kuulua kuulokkeista (mahdollisesti jo ennen näytännön alkamista).
 - paikka, jossa kuulokkeet jaetaan katsojille.
 - näyttämön sekä tarjoilu- ja wc-tilojen sijainti.
 - sanakartta teatterista (teatterin pohjakartan sanallinen kuvaus).
- Näytelmän ymmärtämistä helpottavaa ennakkomateriaalia olisi hyvä lähettää etukäteen liput varanneille henkilöille esteettömässä muodossa (esteettömät teksti- ja äänitiedostot). Keskeistä tietoa ovat mm.:
 - näyttelijöiden ääninäytteet tallenteena
 - lavastuksen, valaistuksen ja puvustuksen sekä roolihahmojen yleisen olemuksen kuvailutulkkaus
 - käsiohjelma äänitiedostona

Oheispalveluista

- Oheispalvelut täydentävät kuvailutulkkausta ja helpottavat esityksen seuraamista. Koskettelukierroksella näkövammaiset katsojat voivat tunnustella ja tutustua lavasteisiin ja tarpeistoon sekä pukuihin. Koskettelukierroksen järjestämisestä sekä sen sopivasta ajankohdasta ja pituudesta on sovittava ohjaajan, järjestäjän ja näyttelijöiden kanssa riittävän ajoissa.
- Koskettelukierroksen ohjelmasta pitää tiedottaa ajoissa kaikkia asianosaisia sekä aulahenkilökuntaa.
- Koskettelukierroksen yhteyteen kannattaa järjestää hetki, jolloin näyttelijät antavat ääninäytteet, jos ääninäytteitä ei ole lähetetty tallenteena ennakkomateriaalin mukana. Ääninäytteet helpottavat eri roolihahmojen tunnistamista.
- Oheispalveluja suunniteltaessa on huomioitava, että eri näytelmät vaativat erilaisia ratkaisuja. Juuri ennen näytäntöä annettu näyttelijöiden ääninäyte ei helpota esityksen seuraamista sellaisen näytelmän kohdalla, jossa on paljon roolihahmoja ja jossa samat näyttelijät näyttelevät useita eri henkilöitä. Kun informaatiota tulee kerralla liian paljon, sitä ei pysty omaksumaan. Ennakkomateriaalina saatua ääninäytetallennetta sen sijaan voi kuunnella rauhassa ja useaan otteeseen ennen tapahtumaan saapumista. Myös koskettelukierroksen järjestämistä kannattaa punnita erikseen jokaisen näytelmän kohdalla.
- Teatterin olisi hyvä järjestää mahdollisuuksien mukaan näkövammaisille katsojille teosesittelyjä, jotka auttaisivat ymmärtämään nykyteatterin konventioita ja joissa oppisi lukemaan sen merkkikieltä. Useissa nykyesityksissä teoksen merkitys syntyy tarinan lisäksi myös sen muodosta ja tyylistä. Silloin lavastus- ja valaistusratkaisut sekä videoleikkeet tai muut visuaaliset elementit ovat iso osa esityskokonaisuutta. Esittelyissä voitaisiin keskittyä skenografian keinoihin ja kerä auki visuaalisten merkkien takana olevia merkityksiä.

Kuvailutulkatun näytännön esityspäivänä:

- Teatterin yleisötilaan on hyvä laittaa ilmoitus ”Näytäntö on kuvailutulkattu näkövammaisille katsojille”

Näkövammaisen katsojan on hyvä muistaa:

- Ottaa oma avustaja mukaan
- Ilmoittaa mahdollisesta opaskoirasta jo lippuvarauksen yhteydessä
- Ilmoittaa jos jokin asia on epäselvä ja pyytää apua ja lisätietoa sitä tarvitessaan

Tietoa teatteriesitysten saavutettavuudesta

- Teatteriesitysten saavutettavuuden parantamiseen liittyvää tietoa ja vinkkejä on kulttuurialan toimijoille suunnatun Kulttuuria kaikille -palvelun verkkosivuilla, www.kulttuuriakaikille.info.

1.1. Hankkeen kuvaus

Kuvailutulkkaus määritellään visuaalisen ärsyksen muuttamiseksi puhutuksi kieleksi. Kuvailutulkki kertoo sokealle tai heikkonäköiselle henkilölle mitä näkee. Taiteen kuvailutulkkauksessa kuvailutulkki pyrkii välittämään kohteen sanallisesti niin, että sokea tai heikkonäköinen voi päästä osalliseksi kokemuksesta yhdenvertaisesti näkevien kanssa. Kuvailutulkkaus ammattiteattereissa oli Näkövammaisten Keskusliitto ry:n koordinoima ja Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama pilottihanke, jossa haettiin yleisiä käytäntöjä kuvailutulkattujen esitysten toteuttamiseksi ammattiteattereissa. Projektin tarkoituksena oli etsiä teatterin kuvailutulkkaukselle toimiva ja taloudellinen tuotantotapa. Tarkastelun alla oli kuvailutulkkausprosessin ja kuvailutulkkauksen sisällön lisäksi kuvailutulkkauksesta tiedottaminen näkövammaiselle yleisölle sekä teatterilta vaadittava panostus onnistuneessa kuvailutulkaustuotannossa. Kuvailutulkkaus toteutettiin kevätkaudella 2011 kahdessa eri esityksessä. Yhteistyössä olivat mukana Suomen Kansallisteatteri, Valtion taidemuseon Kulttuurikaikille -palvelu, Näkövammaisten Keskusliitto ry sekä Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry.

Kulttuurikaikille -palvelu on yhteistyöhanke, josta vastaa Valtion taidemuseon kehittäminen ja yhteiskuntasuhteet -yksikkö Kehys. Hanketta tukevat Suomen museoliitto sekä opetus- ja kulttuuriministeriö. Palvelu toimii valtakunnallisesti taiteen ja kulttuurin alalla. Sen tehtävä on tarjota tietoa ja tukea kulttuuritoimijoille saavutettavuuden ja moninaisuuden kysymyksissä. Kulttuurikaikille -palvelu kehittää monenlaisten yleisöryhmien osallisuutta yhteistyössä paitsi taide- ja kulttuuriorganisaatioiden myös eri yleisöryhmien kanssa.

Näkövammaisten Keskusliitto ry on Suomen näkövammaisyhdistysten kattojärjestö, joka edistää sokeiden ja heikkonäköisten ihmisten oikeuksien toteutumista, tuottaa erityispalveluja ja toimii näkemisen asiantuntijana Suomessa.

Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry tukee näkövammaisten kulttuuriharrastusta ja edistää kulttuuritapahtumien saavutettavuutta. Kulttuuripalvelu järjestää kursseja ja tapahtumia sekä kouluttaa ja välittää kulttuuritapahtumien kuvailutulkkeja.

Suomen Kansallisteatterin yhteyshenkilönä toimi teatterikuraattori Pirjo Virtanen, Kulttuuria kaikille -palvelusta mukana olivat projektipäällikkö Sari Salovaara ja projektisuunnittelija Aura Linnapuomi, Näkövammaisten Kulttuuripalvelusta mukana oli kulttuurisihteeri Tanja Turunen, Näkövammaisten Keskusliitosta olivat mukana koordinoimassa jäsenpalvelupäällikkö Markku Möttönen ja esteettömyysneuvoja Juha Seppälä, ja kuvailutulkkina ja raportin laatijana toimi Anu Aaltonen. Näkövammaisten Keskusliitto ja Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry keräsivät palautteen kuvailutulkattujen näytäntöjen näkövammaisyleisöltä. Kuvailutulkki käsitteli palautteen ja teki niistä koosteet sekä yhteenvedot.

1.2. Kuvailutulkattujen näytäntöjen esivalmistelut

Työryhmä valitsi Suomen Kansallisteatterin teatterikuraattori Pirjo Virtasen avustuksella pilottiin kaksi Suomen Kansallisteatterissa esitettävää näytelmää. Heini Junkkaalan kirjoittaman Kristuksen morsian -näytelmän ja Saana Lavasteen ja Mika Myllyahon käsikirjoittaman Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän. Kristuksen morsiamen kuvailutulkattut näytännöt olivat Pienellä näyttämöllä 16. ja 22. helmikuuta 2011 ja Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän kuvailutulkattu näytäntö oli Suurella näyttämöllä 28. huhtikuuta 2011. Molemmat näytelmät edustivat kotimaista nykydraamaa ja kummassakin oli suhteellisen suuri ensemble: Kristuksen morsiamessa kahdeksan näyttelijää ja Pohjantähdessä kaksitoista näyttelijää. Molemmissa näytelmissä näyttelijät tekivät useita eri roolitöitä. Kristuksen morsian -näytelmän pituus oli 2 tuntia ja 40 minuuttia ja Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän kesto oli 2 tuntia ja 45 minuuttia.

1.2.1. Kuvailutulkin paikka teatterisalissa

Kuvailutulkkaus valmistelu aloitettiin etsimällä kuvailutulkille sopivat työskentelytilat sekä Pieneltä että Suurelta näyttämöltä. Työskentelytilat valittiin kaksi kuukautta ennen ensimmäistä kuvailutulkattua näytäntöä. Tilan valinnassa pidettiin tärkeänä, että:

- ✦ kuvailutulkkaus ei häiritse muita katsojia, näyttelijöitä eikä teknistä henkilökuntaa
- ✦ paikassa on työrauha, hyvä näkyvyys, riittävä varustelu ja hyvät

työskentelyolosuhteet

- ✦ kuvailutulkkauslaitteiston signaali kantaa hyvin ja ääni kuuluu häiriöttömästi

Kuvailutulkkauspaikka Pienellä näyttämöllä

Kansallisteatterin ääniosaston päällikkö Esa Mattila ehdotti Pienellä näyttämöllä kuvailutulkin paikaksi katsomon takaosassa ylhäällä sijaitsevaa näyttämön tarkkaamo, jossa kuvailutulkki työskentelisi yhdessä ääni- ja valomiehen kanssa. Molemmilla oli selkeästi rajatut työtilat. Tarkkaamosta oli esteetön näkymä näyttämölle, kuvailutulkkauslaitteiden kuuluvuus oli hyvä, ja tilassa oli monitorit, joiden kautta kuuli näyttämöäänneet. Kuvailutulkki pystyi paikaltaan säätämään monitorien äänenvoimakkuutta. Esityksen aikana äänen voimakkuudet vaihtelevat rajusti ja kuvailutulkkaus peittyi näyttämöäänneen jos volyyymia ei pysty säätämään. Kuvailutulkin on myös nostettava oman puheensa voimakkuutta äänekkäissä kohdissa, mikä saattaa häiritä muita samassa tilassa työskenteleviä. Tarkkaamossa oli hyvä valaistus sekä himmennin, josta pystyi säätämään valon määrää, lisäksi tilassa oli säädettävä työtuoli sekä leveä pöytätaaso, johon mahtui kuvailutulkkaus käsikirjoitus. Ainoaksi ongelmaksi muodostui se, että kuvailutulkki ei kuulokkeet päässään kuullut näytelmän alkamiseksi annettuja merkkisoiittoja.

Kuvailutulkkauspaikka Suurella näyttämöllä

Suurella näyttämöllä kuvailutulkkaus tehtiin ns. tekniikkakopista, joka sijoittui permannon takaseinään, aition taakse, ja josta oli suora näköyhteys näyttämölle. Kopissa oli pieni taustahumina, tila oli kapea ja kopin ikkuna sijaitti seisomakorkeudella. Suuren näyttämön kohdalla harkittiin myös kuvailutulkin sijoittamista lavan sivulla sijaitsevaan aitioon, mutta molemmat sivuaitiot olivat näytelmässä näyttelijöiden käytössä. Lisäksi kuvailutulkin puhe olisi saattanut häiritä esiintyjä. Kolmantena vaihtoehtona tarkasteltiin simultaanitulkkien käyttämiä vuokrattavia tulkkauskoppeja. Tätä vaihtoehtoa pidettiin hyvänä, mutta jo olemassa olevasta tekniikkakopista oli mahdollisuus pienillä muutoksilla saada sopiva työtila. Tekniikkakopissa oli monitorit, joista kuuli näyttämöäänneet ja monitorien

voimakkuuden säädin oli käden ulottuvilla. Kuvailutulkkauslaitteiden lähetin mahtui ikkunanlaudalle ja kuvailutulkkaus kuului saliin häiriöttömästi.

1.2.2. Laitetestaus

Kuvailutulkkauslaitteiden testaus

Hankkeessa käytetty kuvailutulkkauslaitteisto koostuu AKG K912 langattomista kuulokkeista, AKG T912 lähettimestä, lähettimen verkkovirta- ja paristovirtalähteestä, AKG B 29L mikrofonietuvahvistimesta ja AKG C 444L pääpantamikrofonista. Ennen laitteiden testausta työryhmä oli jo ollut yhteydessä ääniosaston päällikköön Esa Mattilaan ja varmistanut, että kuvailutulkkauslaitteet eivät häiritse teatterin omaa laitteistoa. Kuvailutulkin paikan valitsemisen yhteydessä testattiin kuvailutulkkauslaitteiston toimivuus molemmissa teatterisaleissa. Laitteet testattiin siten, että kuvailutulkki puhui kuvailutulkkauspaikalta mikrofonin ja koehenkilöt tarkastivat kuuluvuuden kulkemalla salissa ja parvilla. Testauksen aikana todettiin, että salin rakenteet vaikuttivat äänenlaatuun ja Suuren näyttämön parvilla kuvailutulkkausääneen tuli häiriöitä. Kuvailutulkkaus kuului lämpiöihin häiriöttömästi. Testauksen tuloksena päätettiin, että kuvailutulkkausta käyttäville katsojille varataan istumapaikat Suuren näyttämön permannolta. Pienellä näyttämöllä kuuluvuus oli hyvä istumapaikasta riippumatta.

Kuvailutulkkauspaikkojen ja varusteiden valmiuden tarkistaminen

Työryhmä kävi varmistamassa kuvailutulkkauspaikkojen varusteet ja laitteiden toimivuuden päivää ennen kuvailutulkattuja näytäntöjä. Työryhmä totesi, että tarkistus oli aiheellinen. Ensimmäisestä kerrasta oli kulunut kaksi kuukautta, ja sinä aikana tilassa oli tehty muutoksia. Päivää ennen esitystä tila ehdittiin muuntaa kuvailutulkkauspaikaksi..

2. Näytelmien kuvailutulkkauksen toteuttaminen

2.1. *Kristuksen morsian -näytelmän kuvailutulkkauk*

Kuvailutulkkauksikäsitteilytyön laatiminen alkoi esityksen katsomisella Suomen Kansallisteatterin Pienellä näyttämöllä. Kuvailutulkki sai esitykseen ilmaisen lipun kahdelle illalle. Kuvailutulkki sai näytelmän DVD-levyn, pääkirjan ja käsiohjelman. Nähtyään näytelmän ensimmäisen kerran kuvailutulkki teki muistiinpanoja esityksen erityispiirteistä ja kohdista, jotka vaativat erityishuomiota. Kuvailutulkkauksikäsitteilytyön työstäminen alkoi ensimmäisen katselukerran jälkeen. Kuvailutulkki katsoi esitystä DVD-levyltä ja seurasi samalla pääkirjaa. Koska käytössä ei ollut sähköistä versiota näytelmätekstistä, kuvailutulkki kirjoitti käsitteilytyön puhtaaksi tekstinkäsittelyohjelmalla ja konkreettisesti leikkasi ja liimasi valmiin tekstin pääkirjan sivuille tekstin lomaan.

Aluksi kuvailutulkki laati kuvailutulkkauksen näytelmän lavasteista, keskittyen lavasteena olleen suurikokoisen kirjan sivujen kuvailutulkkaukseen. Sen jälkeen käsitteilytyö eteni kohtaus kohtaukselta. Kuvailutulkkauksikäsitteilytyön kirjoittamiseen käytettiin noin 24 työtuntia. Kuvailutulkki kävi katsomassa esityksen uudelleen viikkoa ennen ensimmäistä kuvailutulkattua näytäntöä ja teki käsitteilytyöön tarpeelliset muutokset. Toisella katsomiskerralla tarkistettiin kuvailutulkkauksikäsitteilytyön lavastuksen ja puvustuksen yksityiskohdat sekä tarkasteltiin mahdollisia muutoksia näyttelijäntyössä.

Kuvailutulkkauksen valmisteltaessa tuli selväksi, että mahdollisimman paljon näytelmää koskevaa informaatiota tulisi saada jaettava katsojille ennen esitystä. Esityksen aikana ei ollut juuri aikaa muuhun kuin toiminnan kuvailutulkkaukseen. Kosketuskeskustelun tuli selkeyttää lavaste-elementtien ulkoasua, niiden tehtäviä ja käyttöä näytelmässä. Kosketuskeskustelun aikana tuli kuvailutulkata myös näyttelijöiden rooliasut. Näyttelijöiden ääninäytteiden oli tarkoitus auttaa tunnistamaan hahmojen ääniä sekä roolien lukumäärää.

Kuvailutulkkauksikäsitteilytyöstä suunniteltiin sanamäärällisesti verrattain niukka, mutta yritettiin löytää osuvia ja kiteytyneitä ilmaisuja, jotta katsoja olisi jatkuvasti tietoinen näyttämön tapahtumista, ja saisi tiedon yhtäaikaaisesti näkevien katsojien kanssa.

Esityksestä ei saisi tulla yhtenäistä äänimattoa, jossa näyttelijöiden ja kuvailutulkin äänen väliin ei jää taukoja. Jatkuvan puheen kuunteleminen voi olla kuulijalle väsyttävä kokemus. Kuvailutulkkauksen tuli jättää näyttämöäänille, kuten askelille, huokaisuille, nousemisen ja istumisen äänille tilaa. Käsikirjoitus luotti siihen, että näyttelijöiden äänestä käy ilmi heidän tunnetilansa, jolloin esimerkiksi vihaista ilmettä ei erikseen kerrota jos se on kuultavissa äänestä tai käy ilmi kontekstista.

2.1.1. Koekatselu

Ennen kuvailutulkattua näytäntöä järjestettiin Näkövammaisten palvelu- ja toimintakeskus liriksessä Kristuksen morsian -näytelmän kuvailutulkkauksen koekatselu.

Kuvailutulkkaus käsikirjoitus oli tässä vaiheessa valmis, ja koekatsojilta pyydettiin kommentteja ja heiltä toivottiin huomioita epäselvyyksistä ja puutteista. Paikalla oli kaksi näkövammaista koekatsojaa sekä kuvailutulkki. Esitys katsottiin televisiosta DVD-levyltä ja kuvailutulkkauksessa käytettiin samoja laitteita kuin varsinaisessa näytännössä.

Koekatselun jälkeen katsojat huomauttivat musiikki-instrumentin kohdalla harhaan johtavasta termistä. Koekatsijat vaikuttivat tyytyväisiltä kuvailutulkkaus käsikirjoitukseen. Heille oli annettu kuvailutulkin yhteystiedot ja he saattoivat antaa palautetta myös tilaisuuden jälkeen sähköpostitse.

2.1.2. Katsojien saama ennakkomateriaali ja informaatio

Kuvailutulkattuun näytäntöön ilmoittautuneet näkövammaiset katsojat saivat ennakkomateriaalina ääneen luetun käsiohjelman ja sanakartan sekä ohjeet teatterille saapumisesta ja illan kulusta. Kuvailutulkki luki Kristuksen morsian -näytelmän käsiohjelman tallenteeksi, joka lähetettiin katsojille äänitiedostona. Käsiohjelmassa ohjaaja Saana Lavaste ja ohjaaja Milja Sarkola valottivat esityksen taustoja. Käsiohjelma auttoi katsojaa orientoitumaan aihepiiriin ja tutustutti esityksen taustalla käytyihin keskusteluihin sekä perehdytti sen syntyprosessiin. Työryhmä piti tärkeänä sitä, että käsiohjelma on näkövammaisten katsojien helposti saavutettavissa. Näkövammaisille katsojille laadittiin myös sanakartta, jossa sanallisesti kuvailtiin reitit pääovelta teatterisaliin. Sanakartta

lähetettiin katsojille sähköpostitse äänitiedostona.

Saapumisohjeet lähetettiin sähköpostitse muutamaa päivää ennen näytäntöä. Niissä kerrottiin sisäänkäynnin sijainti ja ilmoitettiin kohtaamispaikka ja -aika. Ohjeissa kerrottiin ketkä olisivat vastassa teatterille saavuttaessa. Lisäksi kerrottiin, että kohtaamispaikalta lähdettäisiin yhdessä nousemaan portaita pitkin Pienen näyttämön ylälämpiöön, jossa jaettaisiin teatteriliput ja kuvailutulkkauksuulokkeet sekä tutustuttaisiin laitteiden käyttöön. Kello 18.30 siirryttäisiin Pienen näyttämön näyttämötilaan, jossa tutustuttaisiin mm. näytelmän lavastukseen ja testattaisiin samalla kuvailutulkkaukslaitteiden toimivuus. Ohjeissa ilmoitettiin, että kuvailutulkkaukset alkaisi kuulua kuulokkeista kolmannen soiton jälkeen, kun yleisö on istunut paikalleen.

2.1.3. Koskettelukierros ja ääninäytteiden antaminen

Koskettelukierrosta suunniteltaessa kuvailutulkki oli sähköpostitse yhteydessä ohjaaja Saana Lavasteeseen, joka tiedotti asiasta näyttelijöille ja järjestäjälle.

Ajatuksena oli, että näkövammaisten on helpompi seurata esitystä, jos he voivat tutustua lavaste-elementteihin ennen näytäntöä. Sovittiin, että ryhmä tulee saliin puoli tuntia ennen näytännön alkua. Suunnitelmissa oli tunnustella lavastekirjaa, jotta katsojat saisivat sen mittasuhteista ja toiminnasta käsityksen. Ohjaaja lupautui kuljettamaan ja ohjaamaan ryhmää lavasteissa ennen ensimmäistä kuvailutulkattua näytäntöä. Kuvailutulkki tiedusteli ohjaajalta oliko kirjasta olemassa lavastepienoismallia, ja ohjaaja laittoi kyselyn eteenpäin lavastajalle. Toiveena oli myös saada tunnustella miehen ja naisen ”alastonpukuja” sekä suurikokoisia piparkakkuja. Tiedusteltiin mahdollisuutta päästä kokeilemaan esityksessä käytettäviä jättikokoista ja pienikokoista tuolia.

Sovittiin, että koskettelukierroksen jälkeen näyttelijät tulisivat lavalle antamaan ääninäytteet. Näyttelijöille annettiin ohjeeksi kertoa roolihenkilönsä nimi ja sen jälkeen lausua lyhyt repliikki jokaiselta roolihenkilöltä. Ohjaaja kertoi, että kaikki esiintyjät eivät ehtisi tulla antamaan näytettä, koska osalla oli maskeeraus- ja kampausaika juuri samaan aikaan. Roolipukuja ei ollut määrä kosketella ja näyttelijöiltä pyydettiin vain muutaman minuutin läsnäoloa.

Helmikuun 16. päivän näytöksessä kuvailutulkkausta seuraamaan tullut yleisö saapui ohjeiden mukaan naulakoiden luokse. Ylälämpiöön siirtymiseen kului suunniteltua enemmän aikaa, mutta kuulokkeisiin ehdittiin kuitenkin tutustua riittävästi ennen koskettelukierroksen alkamista, huolimatta ryhmän suuruudesta. Ohjaaja Saana Lavaste ei päässyt paikalle koska hän oli kiireinen tulossa olevan ensi-illan kanssa. Kuvailutulkki toimi ryhmän ohjaajana lavalla, ja järjestäjä oli valmiina avustamaan. Ryhmä sai koskea lavaste-elementtinä toimivaa kirjaa ja kääntää sen sivuja. Kuvailutulkki kuvaili kirjan sivu sivulta. Kosketeltaviksi saatiin vauvanukke jolla oli päällään ”alastonpuku”. Lisäksi päästiin tunnustelemaan suurikokoista piparkakkutaloa. Jättikokoinen tuoli oli käytössä vasta väliajan jälkeen, ja sitä säilytettiin toisessa tilassa, joten sen saaminen tunnusteltavaksi ei onnistunut.

Näyttelijät saapuivat yksitellen antamaan ääninäytteitä ja katsojat siirtyivät pois lavalta. Paikalle tuli tiedoista poiketen koko näyttelijäryhmä. He kertoivat roolihahmojensa nimet, kuvailivat hahmonsia ulkonäköä sekä lausuiivat roolihahmoilta repliikin. Näyttelijöiden poistuttua avattiin salin ovet, katsojat hakeutuivat paikoilleen ja kuvailutulkki poistui tarkkaamoon.

2.1.4. Kuvailutulkkauksen kulku

Kolmannen soiton jälkeen kuvailutulkki nosti mikrofonin äänenvoimakkuuden normaalitasolle ja aloitti kuvailutulkkauksen. Ennen näytelmän alkua kuvailutulkki kuvaili katsomoa, ihmismäärää ja kuinka ihmiset saapuivat vähitellen saliin ja katsomo täyttyi. Näyttelijät tulivat saliin samasta ovesta kuin katsojatkin, ja kuvailutulkkaus alkoi kun näyttelijäjoukko kulki lavalle. Kuvailutulkki ei kuullut alkusoittoja, mutta valomies näytti soitot käsimerkein. Kuvailutulkkaus seurasi valmista käsikirjoitusta, mutta niiden kohtausten kanssa, joissa tapahtui rytmillisiä tai toiminnallisia muutoksia oli joitakin ongelmia. Kuvailutulkkaus tuli joko repliikkien päälle, tai niiden väliin jäi aukkoja, koska kuvailutulkki ei kyennyt reagoimaan tilanteeseen tarpeeksi nopeasti.

Ennen väliaikaa kerrottiin katsojille, että kuulokkeet voi jättää oman tuolin selkänojalle.

Näin neuvottiin toimimaan myös esityksen päätyttyä. Ennen toisen näytöksen alkua, kun yleisö istui taas paikoillaan, kuvailutulkki kuvaili uudet lavaste-elementit, kuten kirjan sivulle ilmestyneen kirjoituksen sekä jättikokoisen tuolin.

Toisessa kuvailutulkatussa näytännössä 22. helmikuuta katsojien saamat ohjeet ja ennakkomateriaalit olivat samat kuin ensimmäisessä, sillä erotuksella, että järjestäjän ja näyttelijöiden toiveesta saapumista kohtaupaikalle sekä koskettelukierrosta ja ääninäytteiden antoa aikaistettiin 15 minuutilla. Näin teatterilaisille jäi enemmän aikaa esitykseen valmistautumiseen, eikä tutustumiskierroksella ja ääninäytteiden antamisessa tarvinnut kiirehtiä. Toisessa näytännössä oli suuri ryhmä ja avustajista huolimatta liikkuminen korotetulla lavalla oli hankalaa ja jopa vaarallista. Kuvailutulkki kuvaili koskettelukierroksella puvustusta, mutta kuvailu jäi kesken kun näyttelijät tulivat antamaan ääninäytteitä. Kuvailutulkki lupasi jatkaa kuvailua ennen esityksen alkua. Ääninäytteiden jälkeen katsojat hakeutuivat istumaan ja salin ovet avattiin muulle yleisölle. Kuvailutulkki nousi tarkkaamoon. Viime hetkellä oli sovittu kuuluvuustestistä ennen kuvailutulkkauksen aloittamista. Testi kuitenkin viivästyi, mikä vaikutti siihen, että kuvailutulkki ei ehtinyt kuvailla puvustusta.

2.2. Yleisöpalautte Kristuksen morsian -näytelmän kuvailutulkkaukstaapahtumasta

Raportissa käsitellään 16. ja 22. päivän näytännöistä saatuja palautteita yhtenä kokonaisuutena. Tapahtumat olivat kokonaisuutena samanlaiset, eroavuudet koskivat enimmäkseen olosuhteita. Molempien iltojen katsojat saivat saman kyselylomakkeen täytettäväkseen. Katsojien kokemuksia kartoitettiin kuudellatoista kysymyksellä joista kysymykset 1. - 10. koskivat ennakkojärjestelyjä ja valmistautumista kuvailutulkatun esityksen seuraamiseen. Kysymykset 11. – 13. käsittelivät Kristuksen morsian -esityksen kuvailutulkkaukstaapahtumaa ja kohdissa 14. ja 16. tiedusteltiin suhtautumista kuvailutulkkaukseen ja pyydettiin katsojia kirjoittamaan kommentteja ja huomioita. Ennen varsinaisia kysymyksiä pyydettiin vastaajia kertomaan ikänsä sekä näkövammansa aste.

Vastauksia tuli 23 kappaletta. Vastaajien iän keskiarvo oli 55 vuotta.

Vastaajissa oli yksi näkevä henkilö, kuusi heikkonäköistä ja kuusitoista sokeaa. Alkuperäiset palautelomakkeet ovat Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:n hallussa. Palautekoosteen saa tarvittaessa Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:stä.

Palautelomakkeen kysymykset:

1. Oliko esitykseen liittyvä ennakkotiedotus riittävää?
2. Oliko tapaamispaikalle saapuminen mielestäsi helppoa?
3. Annettiinko tapaamispaikalla riittävästi tietoa illan kulusta?
4. Toimivatko tutustumis- ja koskettelukierroksen järjestelyt mielestäsi hyvin?
5. Saitko riittävästi tietoa näytelmän lavastuksesta ja puvustuksesta?
6. Saitko tutustumis- ja koskettelukierroksella haluamaasi tietoa?
7. Opastettiinkö kuulokkeiden käyttämisessä etukäteen riittävästi?
8. Opastettiinkö kuulokkeiden käyttämisessä illan mittaan riittävästi?
9. Oliko kuulokkeiden käyttäminen helppoa ja mukavaa?
10. Oliko teatterin tiloissa helppoa liikkua? Löysitkö kaiken haluamasi?
11. Oliko kuvailutulkauksen sisältö mielestäsi tarpeeksi selkeää?
12. Miten kuvailutulkkaus vaikutti mielestäsi esityksen seuraamiseen?
13. Soveltuiko Kristuksen morsian -näytelmä mielestäsi hyvin kuvailutulkkaukseen?
14. Aiotko jatkossa käyttää teatterin kuvailutulkkauspalveluita?
15. Arvioi omin sanoin teatteri-illan onnistumista kokonaisuutena
16. Muita ajatuksia, ehdotuksia ja kommentteja

1. Oliko esitykseen liittyvä ennakkotiedotus riittävää?

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että ennakkotiedotus oli riittävää. Näytelmän kirjoittajasta ja näytelmän sisällöstä kaivattiin lyhyttä luonnehdintaa, ja toivottiin, että luettu käsiohjelma olisi ollut saatavilla myös Daisy-levynä.

2. Oliko tapaamispaikalle saapuminen mielestäsi helppoa?

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että tapaamispaikalle saapuminen oli helppoa. Sanakartan saapumisohjeissa käytettyjä ilmansuuntien tilalle toivottiin kuvausta siitä, miten tilat sijoittuvat suhteessa toisiinsa. Ilmansuunnat koettiin liian abstrakteiksi.

3. Annettiinko tapaamispaikalla riittävästi tietoa illan kulusta?

Kaikkien vastaajien mielestä illan kulusta annettiin tapaamispaikalla riittävästi tietoa.

4. Toimivatko tutustumis- ja koskettelukierroksen järjestelyt mielestäsi hyvin?

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että järjestelyt toimivat hyvin. Jotkut kokivat suuressa ryhmässä liikkumisen vaikeaksi, varsinkin kuulokkeet päässä. Lavasteisiin tutustuminen isolla ryhmällä oli vaikeaa, aikaa olisi tarvittu enemmän. Vastaajien oli vaikea hahmottaa mitä on missäkin. Toisilla oli turvaton tunne lavalla ja he kokivat, että lavalta voi pudota. Oli vaikea keskittyä yhtä aikaa lavalla liikkumiseen ja lavasteiden kuvailutulkkauksen seuraamiseen. Tilaa oli vaikea hahmottaa. Yksi vastaajista koki lavasteiden esittelyn epäloogisena. Toinen oli sitä mieltä, että tilanteessa oli "sählää". Yksi vastaajista toivoi saada intensiivisempää kontaktia näyttelijöihin.

5. Saitko riittävästi tietoa näytelmän lavastuksesta ja puvustuksesta?

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että tietoa annettiin riittävästi. Jättituolin puuttuminen koskettelukierroksella oli huomattu. Toivottiin valaistuksen kuvailutulkkaamista jo koskettelukierroksella. Eräs vastaaja olisi halunnut päästä koskettelemaan näyttelijöiden vaatteita. Yksi vastaajista kaipasi jättituolin symboliikan avaamista. Eräs piti lavastuksen kuvailua loistavana mutta ihmetteli miksi puvustusta ei kuvailutulkattu ennen näytelmän alkua vaikka niin oli luvattu. Vastaaja huomautti myös, että soitot eivät kuulu katsomoon, jolloin oli vaikea tietää milloin kuvailutulkkaus alkaisi kuulua kuulokkeista. Yksi vastaajista toivoi konkreettisempaa tutustumista lavasteisiin ja puvustuksiin.

6. Saitko tutustumis- ja koskettelukierroksella haluamaasi tietoa?

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että sai haluamaansa tietoa. Yksi vastaajista totesi, että näyttelijöiden ääninäytteet menivät hukkaan, koska rooleja oli niin paljon.

7. Opastettiinko kuulokkeiden käyttämisessä etukäteen riittävästi?

Kaikkien vastaajien mielestä opastus oli riittävä, yksi vastaajista kertoi, että kuulokkeiden volyyymia joutui säätämään pienemmälle silloin kun näyttämön puhe oli hiljaista.

8. Opastettiinko kuulokkeiden käyttämisessä illan mittaan riittävästi?

Suurin osa koki, että opastusta oli riittävästi. Muutama vastaaja piti kysymystä vaikeaselkoisena.

9. Oliko kuulokkeiden käyttäminen helppoa ja mukavaa?

Kysymykseen tuli neljätoista ”Kyllä” -vastausta ja yhdeksän ”Ei” -vastausta. Kuulokkeiden käyttöä pidettiin helppona mutta ei mukavana, kuulokkeet koettiin suurikokoisiksi ja raskaiksi ja ne painoivat joidenkin vastaajien päitä tai korvanlehtiä. Eräs vastaajista ei ollut löytänyt voimakkuuden säätöä. Useat huomauttivat siitä, että volyymia joutui säätämään jatkuvasti. Kuvailutulkin puhe oli välillä liian hiljainen suhteessa näyttämöäänäin ja välillä taas liian äänekäs. Kuulokkeista ei haluttaisi kuulla näyttelijöiden ääniä, sillä se häiritsee suuntakuuloa näyttämön tapahtumien ja näyttelijöiden liikkeen suhteen. Moni haluaisi pitää kuuloketta vain toisella korvalla, jotta voisi toisella korvalla kuulla näyttämöäänänet. Käytössä olleilla kuulokkeilla se oli kuitenkin vaikeaa, kuulokkeet eivät pysyneet paikoillaan, vaan niitä piti pidellä kädellä. Monituntisessa esityksessä se on raskasta ja häiritsee näytelmän seuraamista. Kuulokkeiden pientä säätövaraa kritisoitiin, pienimmilläänkin kuulokkeet roikkuivat olkapäillä. Eräs vastaaja kiitti kuulokkeiden käyttömukavuutta. Kuulokkeiden vuotoherkkyys tuotiin myös esiin.

10. Oliko teatterin tiloissa helppoa liikkua? Löysitkö kaiken haluamasi?

Vastaajat totesivat, että oma avustaja oli välttämätön, itsenäinen liikkuminen olisi ollut hyvin vaikeaa. Toivottiin kohokarttoja teatterin tiloista sekä parempia kontrasteja, jotta tilat olisi voinut hahmottaa paremmin. Portaita pidettiin sokealle vaikeakulkuisina, varsinkin kapeita portaita, ja niiden valaistusta pidettiin liian himmeänä. Portaikosta puuttui osin reunatunnisteita ja lattian väri oli yhdenmukainen. Opasteita ei pidetty kovin hyvinä, eikä niitä ollut tarpeeksi. Muutama vastaaja ei ollut saanut tietoa WC:n sijainnista, ja pyydettiin, että se kerrotaisiin heti tapaamisen alussa. WC:n symbolit eivät myöskään olleet erottuneet tarpeeksi hyvin. Yksi vastaajista olisi halunnut tietää minkälainen ylälämpiö oli ja mitä siellä tehtiin.

11. Oliko kuvailutulkkauksen sisältö mielestäsi tarpeeksi selkeää?

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että sisältö oli selkeää. Osa vastaajista piti kuvailutulkkia erittäin hyvänä. Kuulokkeiden volyymin säätäminen oli tuottanut ongelmia, kuvailutulkin ääni oli peittynyt musiikin ja muiden äänekkäiden efektien alle ja näyttelijöiden äänet olivat kuuluneet häiritsevästi myös kuulokkeiden kautta. Volyymitaso vaihteli nopeasti, eikä katsojat ehtineet muuttaa kuulokkeiden äänenvoimakkuutta esityksen tahdissa. Osa vastaajista toivoi enemmän ilmeiden ja eleiden kuvailutulkausta sekä toivoi, että hiljaisia kohtia jätettäisiin vähemmän. Eräs vastaajista ei ollut saanut selvää mikä sivu milloinkin oli käännettynä auki. Yksi vastaajista olisi kaivannut esityksessä käytetyn symboliikan avaamista; hän olisi halunnut tietää, mitä tarkoitti punainen valo "helvetti"-kohtauksessa ja mikä oli kirkkaan valon sanoma lopun kuolema-kohtauksessa.

12. Miten kuvailutulkkaukset vaikuttivat mielestäsi esityksen seuraamiseen?

Vastaajat kokivat, että kuvailutulkkaukset helpotti näytelmän seuraamista täydentämällä ja selventämällä esitystä. Oli ollut helppo pysyä mukana näytelmän juonessa ja tapahtumissa mm. kun sai kuulla kuka tulee näyttämölle ja minkä näköisenä. Ilman kuvailutulkausta olisi ollut vaikea pysyä mukana koska roolihahmoja oli useita ja kirjallavasteen käyttö olisi jäänyt ymmärtämättä. Kuvailutulkausta pidettiin välttämättömänä esityksen ymmärtämisen kannalta ja se saattoi näkövammaisen katsojan yhdenvertaiseen asemaan näkevien kanssa. Ilman kuvailutulkausta esityksestä olisi jäänyt paljon tavoittamatta. Kuvailutulkkaukset oli ollut joidenkin vastaajien mielestä luontevaa, ja sen oli pystynyt usein unohtamaan niin, että katsoja eläytyi täysin näytelmään kuvailutulkkauksen tullessa suoraan mielikuviin. Kuvailutulkausta ei jälkikäteen ajatellut erillisenä prosessina vaan se kuului näytelmään.

Kuvailutulkkauksesta huolimatta esitys ei avautunut kaikille. Kuvailutulkkaukset vaikeutti repliikkien kuulemistakin jos se tuli vuorosanojen päälle. Kuvailutulkkaukset olisi voinut selvemmin kertoa ketkä olivat lavalla ja missä kohtausta tapahtui. Eräs vastaajista koki, että Kristuksen morsian -esitys ei tarvinnut kovin paljoa kuvailutulkausta, ja että saatu tulkkaukset oli ollut sopiva määrä. Kuvailutulkkauslaitteet olivat toimineet hyvin myös kuulokojeiden kanssa.

13. Soveltuiko Kristuksen morsian -näytelmä mielestäsi hyvin kuvailutulkkaukseen? Suurimman osan mielestä näytelmä soveltui hyvin kuvailutulkattavaksi. Eräs vastaaja kommentoi, että näytelmässä oli kohtalaisen vähän efektejä ja enimmäkseen puhetta, mistä syystä se sopi hyvin kuvailutulkattavaksi. Joitakin oli ihmetyttänyt miksi oli valittu uskonnollinen näytelmä; sen ajateltiin rajoittavan katsojamäärää ja voivan loukkaavan joitakin katsojia. Samojen näyttelijöiden useiden roolihahmojen runsas määrä vaikeutti joidenkin osalta esityksen seuraamista. Osa koki, että näytelmässä oli liikaa syvällistä sanomaa sekä dialogin että skenografian tasolla, ja joka ei ollut avautunut näkevillekään katsojille. Näytelmän nopeiden ja moninaisten siirtymien sekä kovaäänisen musiikin katsottiin sekoittaneen kuvailutulkkauskäsikirjoitusta.

14. Aiotko jatkossa käyttää teatterin kuvailutulkkauspalveluita?

Kaikki vastaajat aikovat jatkossa käyttää kuvailutulkkauspalvelua jos siihen on mahdollisuus.

15. Arvioi omin sanoin teatteri-illan onnistumista kokonaisuutena

Teatteri-iltaa pidettiin kokonaisuutena onnistuneena, vastaajilta tuli monet kiitokset ja kuvailutulkkauksen koettiin vaikuttaneen illan onnistumiseen. Kokonaisuutta pidettiin selkeänä ja hyvänä, ja kuvailutulkin näytelmän tuntemusta kiitettiin. Vastaajat toivat esiin myös oman oppaan tärkeyden. Teatterin henkilökuntaa kiitettiin ystävällisyydestä ja palvelualttiudesta. Tutustumiskierrosta ja ääninäytteitä pidettiin juonenkulun ymmärtämisen kannalta oleellisina. Yksi vastaajista kirjoitti, että näytelmään liittyvää informaatiota kannattaisi jakaa enemmän ennen tai jälkeen esityksen, jolloin kuvailua voisi vähentää esityksen aikana. Yksi vastaus koski lippujenmaksukäytäntöä: vastaaja toivoi, että jokin taho kokoaisi maksut, jolloin voisi maksaa käteisellä tutussa paikassa. Osalla ei ole verkkopankkia, ja pankkisiirron maksaminen pankkiautomaatilla vaatii oppaan avustusta.

Muutamassa vastauksessa todettiin, että oli hienoa päästä katsomaan ajankohtaista näytelmää ja siten olla mukana kirkosta käytävässä keskustelussa ja pohdinnassa. Näyttelijöiden roolitöitä keuhuttiin uskomattoman hyviksi. Yhdessä vastauksessa todettiin, että näytelmä oli mennyt "ohi" ja se oli tuntunut loukkaavalta, mutta siitä huolimatta kuvailutulkkaus oli vastaajan mielestä osoittanut tarpeellisuutensa. Eräessä kommentissa

kerrottiin, että vastaaja ei olisi tullut katsomaan esitystä ilman kuvailutulkkauksia, nyt vastaaja piti kokemusta taidenautintona jota ilman hän olisi muuten jäänyt. Hän kertoi pystyneensä seuraamaan samanaikaisesti sekä näyttämön ääniä että kuvailutulkkauksia, eivätkä äänenvoimakkuuden vaihtelut olleet häirinneet, koska volyymin säätö oli ollut helppoa. Sanakartta sai kiitosta sekä ohjaajan kirjoittama puheenvuoro käsiohjelmassa. Sitä pidettiin informatiivisena ja sen koettiin valottaneen hyvin näytelmän perusteita.

Vastauksissa toivottiin vaihtoehtoisia kuvailutulkkauksuulokkeita, jotta olisi mahdollisuus käyttää joko omia kuulokkeita tai nappikuuloketta, jonka voisi laittaa vain toiseen korvaan. Vastaajan mielestä kuulokkeiden tulisi olla kevyet ja huomaamattomat. Hän totesi myös, että kuvailutulkkauksen sekaan ei saisi kuulua näyttämöääniä.

Yksi vastaajista kertoi kokeneensa olonsa yllätykselliseksi koska oli päässyt rentoutumaan helposti esityksen ääreen, kun kaikesta oli huolehdittu etukäteen.

16. Muita ajatuksia, ehdotuksia ja kommentteja

Kaiken kaikkiaan hanke sai erittäin hyvän vastaanoton ja kuvailutulkattuja esityksiä toivotaan enemmän ja pysyväksi palveluksi sekä teatteriinkin että elokuviin. Eräs vastaajista korosti, että kuvailutulkkaus yleistyminen merkitsee hänelle henkilökohtaisesti hyvin paljon, ja että hän toivoo mallin leviävän muuallekin. Vastauksissa pohdittiin järjestysikö teatterin puolesta opastus jos näkövammaisen lähtisi yksin teatteriinkin. Eräessä kommentissa todettiin, että näyttämöön tutustuminen ja ääninäytteiden antaminen eivät ole välttämättömiä, jolloin esitykseen ei tarvitsisi tulla niin paljon etuajassa. Sama vastaaja totesi, että käsiohjelman tarjoama etukäteistieto on hyvin tärkeää näkövammaiselle ja kuvailutulkki voisi vain kuvailla näyttämön ennen esitystä.

Tuotiin myös esille, että kuvailutulkin olisi otettava huomioon katsojien erilaiset tarpeet, ja että kuvailutulkin ammattitaito piilee siinä, kuinka hyvin hän onnistuu häivyttämään itsensä tiedonvälityksen kärsimättä. Kuvailutulkkiä kiitettiin selkeästä ja miellyttävästä äänestä. Kuulokkeiden iso koko jäi häiritsemään osaa vastaajista, ja niiden rinnalle toivottiin tarjolle myös yhden korvan kuulokkeita. Avustajan lipun hinta oli jäänyt askarruttamaan yhtä kyselyyn vastaajista. Eräessä vastauksessa huomautettiin, että heikkonäköiselle visuaalinen puoli on tärkeää ja siksi olisi hyvä varata eturiviltä paikkoja

kuvailutulkkauspalvelun lisäksi. Se olisi hänen mukaansa hyvä yhdistelmä esteettömyyttä.

2.3. Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän kuvailutulkkaus

Kuvailutulkki kävi katsomassa esityksen kolmeen otteeseen. Myös Pohjantähden kuvailutulkattua esitystä varten kuvailutulkki sai näytelmän DVD-levyn ja käsiohjelman, mutta nyt käyttöön saatiin näytelmän käsikirjoitus myös sähköisenä tiedostona. Kuvailutulkkaus-käsikirjoitus kirjoitettiin samaan tiedostoon alkuperäisen käsikirjoituksen kanssa, mikä helpotti kuvailutulkin työtä. Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän kuvailutulkkaus-käsikirjoituksen laatimiseen käytettiin noin 30 työtuntia.

Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän kuvailutulkkaustapahtuma poikkesi Kristuksen morsian -näytelmän kuvailutulkkaustapahtumasta siinä, että työryhmän päätöksestä Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän kuvailutulkkaukseen ei liitetty koskettelukierrosta eikä näyttelijöiltä pyydetty ääninäytteitä. Päätettiin myös, että Pohjantähden kohdalla ei pidetä koekatselua sen tuottaman palautteen ja hyödyn vähäisyyden vuoksi.

(Kuvailutulkkaustoimikunta on Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:n alainen eri kulttuurialojen toimijoista koostuva elin. Sen tehtävänä on edistää ja kehittää kuvailutulkkausta Suomessa. Toimikunta on ryhtynyt toimiin, jotta Suomeen saadaan näkövammaisista koostuva kuvailutulkkausiasiantuntijaryhmä, joka osallistuu koekatseluihin, ja joka on valmistautunut antamaan palautetta kuvailutulkeille.)

Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmässä oli mukana kaksitoista näyttelijää, joista enemmistöllä oli useita rooleja, toiset esittivät paikoin myös itseään. Näytelmässä oli tärkeänä elementtinä valkokangas, jolle heijastettiin videopätkiä ja haastatteluja, ja jonka kanssa käytiin myös vuoropuhelua. Näyttämöllä ja valkokankaalla oli yhtäaikaista tapahtumia. Näytelmän tempo oli kiihkeä ja repliikkien välissä oli hyvin vähän tilaa kuvailutulkkaukselle. Kohtaukset vaihtuivat tauotta ja näytelmän sisällä oli monia kerronnan tasoja, kuten näytelmä-näytelmässä -taso. Esityksessä oli Stand-up -tyyppisiä kohtauksia, jotka tapahtuivat näennäisesti reaali maailmassa. Teoksen loppupuolella esitettiin tanssikohtaus, jossa olivat mukana kaikki näyttelijät.

Kuvailutulkki päätyi käyttämään niin runsaasti kuvailutulkkauksia kuin vain oli mahdollista, jotta näkövammaisen oli mahdollista seurata esitystä. Lähestymistapa oli Kristuksen morsian -näytelmään verrattuna hyvin erilainen. Esityksen nopean rytmin vuoksi kuvailutulkkaukset oli lyhytsanaista, mutta sitä pyrittiin käyttämään jokaisessa kohdassa johon ehti luontevasti sanoa jotakin. Yhtäaikaisten tapahtumien aikana kuvailutulkki pyrki valitsemaan kohtauksen ja näytelmän kokonaisuuden kannalta oleelliset seikat, ja keskitti kuvailutulkkauksen niihin.

Kuvailutulkki pyrki laatimaan kuvailutulkkauksikäsitteistöä, joka pystyisi välittämään nopeasti näytelmän tunnelmat ja huumorin, ja joka toisi ymmärrettäväksi myös teoksessa käytetyt valoratkaisut ja niiden tarkoituksen. Tärkeintä oli auttaa katsojaa pysymään teoksen tempossa ja tapahtumien vyöryssä mukana.

2.3.1. Katsojien saama ennakkomateriaali ja informaatio

Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmää seuraamaan tulleet saivat erilaisen ennakkomateriaalipaketin kuin Kristuksen morsian -näytelmän katsojat. Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän katsojat saivat postitse ennakkomateriaalina näytelmän käsiohjelman Daisy-äänilevyjulkaisuna jonka oli lukenut tallenteeksi Tuomas Holopainen. Käsiohjelma saatiin myös Word-versiona, joten se lähetettiin myös sähköisessä muodossa. Helinä Hirn laati sanakartan. Näyttelijöiden olemusta ja puvustusta koskeva informaatio irrotettiin näytännön kuvailutulkkauksesta, ja välitettiin katsojille etukäteen. Koskettelukierrosta ei järjestetty lainkaan. Lavastuksen perusajatukset ja oleellisimmat lavaste-elementit pyrittiin selvittämään katsojille jo ennen kuvailutulkattua näytäntöön saapumista. Ne lähetettiin katsojille sähköpostitse muutamaa päivää ennen esitystä. Viestissä lähetettiin myös nettilinkkiosoite, josta pääsi tutustumaan Suomen Kansallisteatterin omiin tilakuvailuihin.

Katsojille lähetettiin saapumisohjeet sähköpostiviestinä. Tapaaminen sovittiin klo 18.15 Marmoriaulan oikealle puolelle. Marmoriaulan sijainti oli selitetty sanakartassa. Ohjeiden mukaan pääsyliput saataisiin Marmoriaulassa, kuvailutulkkaukskuulokkeet puolestaan jaettaisiin Fresco-aulassa, jossa myös opastettaisiin niiden käyttöön. Saliin siirryttäisiin muun yleisön mukana. Kuvailutulkkaukset alkaisi kuulua kuulokkeista klo 18.50.

Kuvailutulkki ei osallistunut katsojien vastaanottamiseen eikä kuvailutulkkauslaitteiden jakamiseen toisin kuin Kristuksen morsian -näytelmän kuvailutulkkausessa. Kuvailutulkki Anu Aaltonen ja esteettömyysneuvoja Juha Seppälä testasivat kuulokkeiden ja laitteiden toimivuuden Suuren näyttämön lämpiössä sen jälkeen kun katsojat olivat saapuneet paikalle. Juha Seppälä ja jäsenpalvelupäällikkö Markku Möttönen jakoivat kuulokkeet näkövammaisille ja opastivat niiden käytössä. Näytäntöön oli valittu kuusi koehenkilöä katsojiksi, joten kuulokkeiden jakamiseen riitti kahden avustajan työpanos.

2.3.2. Kuvailutulkkauksen kulku

Kuvailutulkki alkoi kuvailutulkata Suurta näyttämöä ja ensimmäistä näyttämökuvaa 10 minuuttia ennen esityksen alkua. Tekniikkakopissa, josta kuvailutulkkaus tehtiin, oli kapea ikkuna ja näkyvyys katsomoon oli rajoitettu. Tästä syystä kuvailutulkki ei kyennyt varmistamaan, että kaikki kuvailutulkkaukseen kuuntelemaan tulleet olivat päässeet katsomoon istumaan kuvailutulkkauksen alkaessa, vaan osa katsojista oli vielä lämpiössä. Kuvailutulkkaus eteni käsikirjoituksen mukaan.

2.4. Yleisöpalautte Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmän kuvailutulkkaukstaapahtumasta

Katsojien kokemuksia kartoitettiin kuudellatoista kysymyksellä joista kysymykset 1. - 10. koskivat ennakkojärjestelyjä ja valmistautumista kuvailutulkkatun näytännön seuraamiseen. Kysymykset 11. – 13. käsittelivät Täällä Pohjantähden alla 2011 -esityksen kuvailutulkkaukstaapahtumaa, ja kohdissa 14. ja 16. tiedusteltiin suhtautumista kuvailutulkkauslaitteisiin ja pyydettiin katsojia kirjoittamaan kommentteja sekä huomioita. Palautelomake erosi Kristuksen morsian -näytelmän lomakkeesta siinä, että lomakkeessa tiedusteltiin mielipiteitä koskettelukierroksen ja ääninäytteiden puuttumisesta, kysymykset 5. ja 6.. Kaiken kaikkiaan vastauksia tuli kuusi kappaletta. Ennen varsinaisia kysymyksiä vastaajia pyydettiin kertomaan ikänsä sekä näkövammansa aste. Vastaajissa oli yksi heikkonäköinen henkilö ja viisi sokeaa henkilöä. Vastaajien iän keskiarvo oli 45 vuotta.

Alkuperäiset palautelomakkeet ovat Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:n hallussa. Palautekoosteen saa tarvittaessa Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:stä.

Palautelomakkeen kysymykset:

1. Oliko esitykseen liittyvä ennakkotiedotus riittävää?
2. Oliko tapaamispaikalle saapuminen mielestäsi helppoa?
3. Annettiinko tapaamispaikalla riittävästi tietoa illan kulusta?
4. Toimivatko järjestelyt kuulokkeiden jakamisessa mielestäsi hyvin?
5. Saitko riittävästi tietoa näytelmän lavastuksesta ja puvustuksesta ilman järjestettyä tutustumis- ja koskettelukierrosta?
6. Oliko näytelmän seuraaminen helppoa ilman näyttelijöiden antamia ääninäytteitä?
7. Opastettiin ko kuulokkeiden käyttämisessä etukäteen riittävästi?
8. Opastettiin ko kuulokkeiden käyttämisessä illan mittaan riittävästi?
9. Oliko kuulokkeiden käyttäminen helppoa ja mukavaa?
10. Oliko teatterin tiloissa helppoa liikkua? Löysitkö kaiken haluamasi?
11. Oliko kuvailutulkkauksen sisältö mielestäsi tarpeeksi selkeää?
12. Miten kuvailutalkkaus vaikutti mielestäsi esityksen seuraamiseen?
13. Soveltuiko Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmä mielestäsi hyvin kuvailutalkkaukseen?
14. Aiotko jatkossa käyttää teatterin kuvailutalkkauspalveluita?
15. Arvioi omin sanoin teatteri-illan onnistumista kokonaisuutena
16. Muita ajatuksia, ehdotuksia ja kommentteja

1. Oliko esitykseen liittyvä ennakkotiedotus riittävää?

Kaikki vastasivat myöntävästi. Käsiohjelman saatavuutta sekä luettuna että tekstimuotoisena kiitettiin, samoin sai kiitosta näyttelijöiden kuvaukset. Vastaja n mielestä oli ollut kiinnostavaa tietää, että lavalla on eri tavalla elehtiviä ja ilmehtiviä, eri temperamenttisiä näyttelijöitä ja roolihahmoja.

2. Oliko tapaamispaikalle saapuminen mielestäsi helppoa?

Suurin osa vastasi myöntävästi. Sanakartan tarkkuutta kritisoitiin, vastaaja oli sen perusteella ollut siinä käsityksessä, että ovet johtavat Marmorialaun, eikä ollut heti löytänyt kohtaamispaikalle.

3. Annettiinko tapaamispaikalla riittävästi tietoa illan kulusta?

Kaikki saivat mielestään riittävästi tietoa.

4. Toimivatko järjestelyt kuulokkeiden jakamisessa mielestäsi hyvin?

Kuulokkeiden jakaminen oli sujunut kaikkien mielestä hyvin.

5. Saitko riittävästi tietoa näytelmän lavastuksesta ja puvustuksesta ilman järjestettyä tutustumis- ja koskettelukierrosta?

Suurin osa oli mielestään saanut riittävästi tietoa. Yksi vastaajista oli sitä mieltä, että tämän näytelmän kohdalla lavasteiden ja puvustuksen tutkiminen ei olisi tuonut mitään oleellista lisätietoa. Toinen vastaaja taas koki, että ilman tutustumis- ja koskettelukierrosta lavastus ja tarpeisto jäivät hatarasti mielletäväksi, hänen mielestään vain itse koskettelemalla ja tilaan sisään menemällä kokonaisuus hahmottuu sokealle.

6. Oliko näytelmän seuraaminen helppoa ilman näyttelijöiden antamia ääninäytteitä?

Suurin osa vastasi myöntävästi. Yksi vastaajista kirjoitti, että oli enimmäkseen epätietoinen siitä kuka näyttelijöistä oli äänessä. Hän koki kuitenkin, että se ei haitannut esityksen seuraamista, koska näytelmän kohtaukset määrittivät hahmot selkeästi. Toinen vastaaja oli pitänyt häiritsevänä sitä, että ei ollut aina kyennyt olemaan selvillä kuka näyttelijöistä esitti mitäkin hahmoa. Kolmas vastaaja olisi kaivannut nimenomaan tämäntyyppisessä näytelmässä ääninäytteitä.

7. Opastettiinko kuulokkeiden käyttämisessä etukäteen riittävästi?

Kaikki saivat riittävästi opastusta.

8. Opastettiinko kuulokkeiden käyttämisessä illan mittaan riittävästi?

Kaikki saivat illan mittaan riittävästi opastusta.

9. Oliko kuulokkeiden käyttäminen helppoa ja mukavaa?

Suurin osa vastasi myöntävästi. Kuulokkeita pidettiin mukavina ja helppokäyttöisinä, mutta toivottiin mahdollisuutta käyttää tulevaisuudessa laitteita jotka perustuvat yksikorvaisiin kuulokkeisiin. Näyttelijöiden puheen seuraaminen olisi vastaajan mielestä tällöin helpompaa ja se auttaisi myös heikkokuuloisia. Yksi vastaajista ei ollut päässyt istumapaikalleen ennen kuvailutulkkauksen alkua, ja hän oli kokenut tilanteen sosiaalisesti epämiellyttäväksi ja kuulokkeiden käyttämisen mahdottomaksi. Kuulokkeiden kanssa liikkuminen oli vaikeaa. Näytelmän aikana kontaktihäiriö oli haitannut kuvailutulkkauksen seuraamista. Toinen vastaaja kertoi, että kuulokkeet olivat hänelle liian suuret, ja ne olivat roikkuneet korvien alapuolella. Kuulokkeista oli myös kuulunut häiritsevää sirinää, joka oli vaimentunut vain tietyssä asennossa. Yhden vastaajan kokemuksen mukaan teatteriesityksen seuraaminen näillä kuulokkeilla oli erittäin hankalaa ja hän toi esiin myös sen seikan, että kuulokkeista vuotava ääni häiritsee muita katsojia.

10. Oliko teatterin tiloissa helppoa liikkua? Löysitkö kaiken haluamasi?

Vastaajat pitivät teatterin tiloissa liikkumista hankalana ja mahdottomana ilman omaa näkevää opasta. Yksi vastaajista kertoi, että haluaisi joskus kokeilla, miten tulisi toimeen pelkän sanakartan avulla. Toinen vastaaja kirjoitti, että iso teatterimiljöö on sokealle hankala, koska WC-tilat, narikat, katsomot ja väliaikatarjoilujen tilaus- ja nautintapaikat on sijoiteltu eri tiloihin ja jopa eri kerroksiin.

11. Oliko kuvailutulkkauksen sisältö mielestäsi tarpeeksi selkeää?

Suurin osa piti kuvailutulkkauksen sisältöä selkeänä, mutta volyymien vaihtelut olivat välillä peittäneet kuvailutulkkausäänen. Yksi vastaajista piti kuvailutulkkausta liian niukkana, vaikka vastaaja kertoi myös ymmärtävänsä, että yhtäaikaista ja monitasoista muutamien sekuntien mittaisia tilanteita on vaikea välittää kuvailutulkkauksella.

12. Miten kuvailutulkkaukset vaikuttivat mielestäsi esityksen seuraamiseen?

Kaikkien vastaajien mielestä kuvailutulkkaukset helpottivat esityksen ja juonen seuraamista. Kuvailutulkkaukset olivat nivoutuneet esitykseen saumattomasti, eikä niitä mielletty esityksestä erilliseksi osaksi. Kuvailutulkkaukset olivat tulleet suoraan mielikuviksi päähän, eikä vastaaja ollut jälkikäteen pystynyt erottamaan, mikä tieto oli tullut kuvailutulkilta ja mikä näyttelijöiltä. Yksi vastaajista koki, että kuvailutulkkaukset sopivat erityisen hyvin tämäläiseen esitykseen, jossa on paljon toimintaa repliikkien ulkopuolella ja jossa sama näyttelijä esittää useita rooleja. Hän kertoi, ettei olisi saanut näytelmästä mitään irti ilman kuvailutulkkausta. Hänen mielestään oli ollut tärkeää saada tietää, että näyttämöllä sytytettiin kynttilöitä ja tulitikkuja. Savun tuoksu olisi muuten voinut säikäyttää. Yksi vastaajista lisäsi, että nyt esityksestä pystyi jopa nauttimaan siitä huolimatta, että muutamia ”mustia aukkoja” jäi. Yhdessä palautteessa epäiltiin, että kuvailutulkkausten avulla oli ollut paremmin selvillä tapahtumista, kuin moni näkevä katsoja. Kuvailua pidettiin ytimekkäänä ja samantempoisena esityksen kanssa.

13. Soveltuiko Täällä Pohjantähden alla 2011 -näytelmä mielestäsi hyvin kuvailutulkkaukseen?

Jokainen piti näytelmää soveltuvana kuvailutulkattavaksi. Yksi vastaajista kommentoi, että näytelmä oli haasteistaan huolimatta ollut nautittava teatterikokemus sokealle. Toinen korosti sitä, kuinka juuri tämän tyylliset näytelmät jäisivät ilman kuvailutulkkausta täysin saavuttamattomiksi.

14. Aiotko jatkossa käyttää teatterin kuvailutulkkauspalveluita?

Vastaajista jokainen sanoo jatkossa käyttävänsä kuvailutulkkauspalveluita.

15. Arvioi omin sanoin teatteri-illan onnistumista kokonaisuutena:

Vastaajat pitivät kokonaisuutta onnistuneena. Kuvailutulkkaukset eivät olleet häirinneet, eikä ollut noussut itsenäiseksi suoritukseksi esityksen rinnalle, vaan tukivat sitä huomaamattomasti. Vastaaja kertoi, ettei näytelmä itsessään ollut ollut hänelle mieleen, ja hän olisi ilman kuvailutulkkausta todennäköisesti poistunut väliajalla. Yhdessä palautteessa huomautettiin sanakartan ohjeista joissa ei kerrottu askelmien suuntaa, nousivatko ne ylös- vai alaspäin. Volyymin säätely oli tuottanut joillekin hankaluuksia, kuvailutulkkaukset olivat peittyneet

äännekkäissä kohtauksissa. Yhdessä vastauksessa kaivattiin lisätietoa näytelmässä esitetyistä elokuvanäytteistä sekä näytelmän loppupuolella puuhun sulavien lintujen materiaalista ja kohtauksen teknisestä toteuttamisesta. Kuvailutulkkauspalveluiden tarjonnan lisäämistä pidettiin hyvin tärkeänä varsinkin kun teatteri- ja elokuvataiteen koetaan kehittyvän yhä visuaalisempaan suuntaan, jolloin teosten seuraaminen pelkän kuulon varassa käy yhä vaikeammaksi.

16. Muita ajatuksia, ehdotuksia ja kommentteja:

Eräässä palautteessa kerrottiin, että vastaaja ei ollut lähtiessään pystynyt tarkastamaan mikä teatteri oli kyseessä. Etukäteistiedoissa ei ollut tarpeeksi selkeästi mainittu teatteria, tieto löytyi vasta liitteistä. Sanakartassa toivottiin mainittavan myös portaiden suunta. Kuulokkeiden käyttömukavuus sai negatiivista palautetta. Vastaaja oli koko esityksen ajan joutunut pitelemään ja asettelemaan kuulokkeita, mikä oli hänen mielestään tehnyt katsomossa istumisesta tuskallista. Hän oli joutunut myös muuttelemaan jatkuvasti kuulokkeiden äänen voimakkuutta. Toivottiin uutta kuulokejärjestelmää, joka olisi kevyt ja jossa olisi yhdellä korvalla pidettävä nappikuuloke. Toivottiin myös, että äänenvoimakkuudensäädin olisi erillään, esimerkiksi johdon päässä, jolloin voisi säädellä voimakkuutta yhdellä sormella ja luonnollisesta istuma-asennosta. Nykyistä laitteistoa on vastaajan mukaan pidettävä välillä niin kovalla, että se häiritsee kanssakatsojia. Käsiohjelman saatavuus Daisy-tallenteena sai kiitosta.

2.5. Teatterin henkilökunnan palaute kuvailutulkkaukshankkeesta

Kansallisteatterin henkilökunnalta pyydettiin kyselylomakkeilla palautetta kuvailutulkkaukshankkeesta. Kyselylomakkeen teemat olivat: 1) valmistautuminen, 2) tiedotus ja markkinointi, 3) liikkuminen ja tutustumiskierros, 4) laitteet ja kuvailutulkkauksien ja 5) yhteistyö näkövammaistahon kanssa. Palautettuja lomakkeita tuli viisi kappaletta. Kyselylomakkeen palauttivat tiedottaja, teatterikuraattori, kaksi vahtimestaria ja yksi vaatteiden vastaanottaja. Alkuperäiset palautelomakkeet ovat Näkövammaisten Kulttuuripalvelu ry:n hallussa.

Teatterin kiireisen aikataulun ja lomien takia ei näyttelijöiden eikä järjestäjien mielipiteitä

saatu kerättyä kirjallisina, mutta ”käytäväkyselyn” tuloksena saatiin muutamia näyttelijöiden, järjestäjien ja teknisen henkilökunnan suullisia kommentteja kuvailutulkkausprojektista:

Näyttelijät kokivat hankkeen kiinnostavaksi ja tärkeäksi. Sen ei koettu vaikuttavan omaan työhön. Tosin näytöksen alussa huomio oli kiinnittynyt katsomossa palaviin kuulokkeiden punaisiin merkkivaloihin, mutta sitten ne olivat unohtuneet. Teatterin järjestäjille jäi hankkeesta positiivinen yleisvaikutelma, vaikka korostettiin sitä, että kaikki mikä poikkeaa normaalista, tuo heille lisätyötä. Järjestäjät kokivat, että ääninäytteen antaminen ja koskettelukierroksen järjestäminen vie aikaa ja se täytyy sopia kaikkien kanssa; näyttelijöiden, tekniikan, vahtimestarien jne. Huomautettiin myös, että poikkeusaikataulut vaikuttavat maskin aikatauluihin.

Tekninen henkilökunta pitää tärkeänä sitä, että kuvailutulkilla on oma rauhallinen työskentelytilansa. Kuvailutulkkauslaitteiden käyttömukavuus nousi esiin: on pohdittava sitä, miten näyttämöpuheen ja kuvailutulkin puheen volyymit saadaan kuulokkeilla kuuntelevalle miellyttäviksi. Tekninen henkilökunta koki, että tässä hankkeessa onnistuttiin hyvin ottamaan huomioon teatterin normaali toiminta. Sitä pidettiin erityisen tärkeänä kuvailutulkkausta järjestettäessä.

Henkilökunnan mukaan kokonaisvastuu kuvailutulkattun esityksen järjestämisestä tulisi olla teatterikuraattorilla, esityksen järjestäjällä tai erillisellä henkilöllä, joka on paneutunut asiaan ja jolla on erityisasiantuntemusta ja koulutus tehtävään. Vastaajien mukaan teatterin kannattaisi alkaa valmistella kuvailutulkattua näytäntöä kaksi tai kolme kuukautta ennen esitystä. Vastaajat katsoivat, että teatterin teknisen henkilökunnan kannattaa valmistautua kuvailutulkattun näytännön järjestämiseen läpikäymällä kuvailutulkkaukseen liittyvä tekniikka, valitsemalla kuvailutulkkaukseen sopiva tila ja varustamalla tila. Aulahenkilökunta voi valmistautua opastamaan ja vastaanottamaan näkövammaisia katsojia. Heille on myös jaettava tietoa hyvissä ajoin, ja antaa infopaketti teatterin kuvailutulkkauksesta.

Markkinointi- ja tiedotusosasto voi tiedottaa näytännöstä eri foorumeilla erityisesti

kohderyhmälle, mutta myös muulle yleisölle. Järjestäjä voi valmistautua olemaan mukana koskettelukierroksen järjestämisessä ja ohjaajille ja näyttelijöille on jaettava tietoa tulevasta tapahtumasta. Kuvailutulkin kuvailutulkkauksella valittaessa pidettiin tärkeänä, että esitys ei häiriinny kuvailutulkauksesta. Kun kuvailutulkkauksella on käynnissä, siitä kannattaa tiedottaa teatterin verkkosivuilla. Salin oveen ja esimerkiksi lämpiöön kannattaa kiinnittää tiedote, jossa kerrotaan, että näytäntö on kuvailutulkattu näkövammaisille. Suomen Kansallisteatterin henkilökunnan vastausten mukaan kuvailutulkattuja näytäntöjä olisi mahdollista järjestää kerran kaudessa, mutta kuvailutulkin palkkion maksu on avoin kysymys.

Kuvailutulkatun esityksen markkinoinnissa pidettiin tärkeänä jakaa ennakkotietoa hyvissä ajoin sekä laajalle yleisölle että näkövammaisille katsojille, lisäksi katsottiin, että on hyödyllistä olla yhteydessä näkövammaisyhdistyksiin. Teatterilla on valmiudet tuottaa näkövammaisille esteetöntä materiaalia kuvailutulkatusta esityksestä esimerkiksi julkaisemalla sanakartta verkkosivuilla ja jatkossa kenties julkaista äänitiedosto käsiohjelmasta. Esteettömän materiaalin tuottaminen on kuitenkin teatterille resurssi- ja kustannuskysymys. Henkilökunnan mukaan näkövammaisen liikkumisen kannalta ongelmallisia kohtia teatterirakennuksessa ovat portaat ja vaillinaiset opasteet. Henkilökunta pitää tärkeänä, että näkövammaisella on aina oma avustaja mukana. Toinen vaihtoehto on, että teatteri varautuu näkövammaisten opastukseen järjestämällä tarpeeksi henkilökuntaa.

Toivotaan myös, että opaskoiran kanssa tulevat katsojat ilmoittavat koirasta jo lippuvarausta tehdessään, jotta voidaan järjestää paikka jossa koiran on mukava olla (esimerkiksi reunapaikka). Näkövammaisten kulku pitäisi voida järjestää helppoja reittejä pitkin, joissa ei olisi paljon portaita.

Kysymykseen, tulisiko teatterin omaa henkilökuntaa kouluttaa kuvailutulkkaukseen, tuli kaksi kieltävää vastausta ja yksi myönteinen vastaus. Katsottiin, että teatterin henkilökunta tuntee talon ja ihmiset, ja omaisi siinä suhteessa hyvät valmiudet kuvailutulkin tehtävään. Toisten mielestä kuvailutulkin on oltava erillinen henkilö joka hoitaa vain kuvailutulkin tehtäviä. Henkilökunnan mielestä omien kuvailutulkkauksilaitteiden hankinnan esteenä on

niiden hinta. Näkövammaistahoilta kuten Näkövammaisten Keskusliitolta ja Näkövammaisten Kulttuuripalvelulta toivotaan tietotaitoa, tukea markkinointiin ja informaatiota kuvailutulkkauksesta ja näkövammaisasioista yleensä.

Kuvailutulkatun näytännön järjestäminen oli henkilökunnan mielestä mielenkiintoista ja opettavaa, vaikka asiaan ei voinut paneutua kiireen takia niin paljon kuin olisi haluttu. Osa vastaajista katsoi, että järjestelyt eivät koskeneet heitä. Henkilökunta ei ollut huomannut kuvailutulkatun näytännön muussa yleisössä mitään erityisiä reaktioita.

Kuvailutulkkaukseen liittyvien järjestelyjen arvioitiin kokonaisuutena onnistuneen hyvin, niin teknisen henkilökunnan, aulahenkilökunnan kuin tiedotuksenkin kannalta. Teatterin henkilökunnan palautteissa kehoitetaan kuvailutulkkauksen käyttäjiä olemaan yhteydessä taidelaitoksiin, koska kysyntä voi synnyttää tarjontaa. Henkilökunta toivoo myös, että heitä informoidaan silloin kun kuvailutulkattuja hankkeita ollaan järjestämässä.

3. Huomioita ja päätelmiä

Kerätystä palautteesta nousee vahvasti esiin se, että kuvailutulkattuja esityksiä toivotaan enemmän ja pysyväksi palveluksi sekä teatteriin että elokuvaan. Kuvailutulkkaus on vastaajien mukaan ollut ehdoton edellytys esityksen seuraamiselle. Näkövammaisten teatterissa käynnin voi ennustaa lisääntyvän, jos teatterilla on tarjota kuvailutulkkauspalvelu. Kuvailutulkkaus pystyy välittämään myös vaikeaselkoisina pidettyjä teoksia, joihin näkövammaisen katsoja ei muuten varaisi lippua.

Kuvailutulkkauspalvelun tuotantomallin kehittämistä ja kuvailutulkattujen näytäntöjen järjestämistä ammattiteattereissa voi edistää:

- löytämällä ratkaisuja kuvailutulkkauspalvelun kustannusten kattamiseen
- tiedottamalla teattereita kuvailutulkkauksesta ja innostamalla niitä suuntaamaan resursseja palvelun koordinointiin ja järjestämiseen

- tarjoamalla tietotaitoa teattereille kuvailutulkkaukspalvelun järjestämisessä
- jatkokouluttamalla kuvailutulkkeja palvelun parantamiseksi ja laajentamiseksi
- kehittämällä kuvailutulkkaukslaitteistoa
- kehittämällä teatterirakennusten saavutettavuutta
- kehittämällä teatterin tiedotuksen ja markkinoinnin saavutettavuutta
- kehittämällä henkilökunnalle suunnattua kuvailutulkkauksta koskevaa tiedottamista
- tiedottamalla näkövammaisyhdistyksiä kuvailutulkkaukspalvelusta

Kuvailutulkkaukspalvelun tuotantomallin kehittämisessä tärkeä painopiste on ennakkomateriaaleissa ja etukäteisinformatiossa. Kuvailutulkki toimii pitkälti niissä kehyksissä, jotka teatterin aikataulu ja sen normaali toiminta suo. Samoin kuvailutulkkauksen määrän näytelmässä määrittää viime kädessä näytelmän tempo ja tekstin paljous. Kuvailutulkin liikkumavara on näiden kahden rajaavan tekijän, teatterin käytänteiden ja näytelmän muodon, välissä. Hyvällä ja riittävällä ennakkomateriaalilla voidaan myös torjua informaatioähkyä ja järjestelyongelmia, joita helposti seuraa, kun kuvailutulkki yrittää välittää kaiken oleellisen tiedon hieman ennen näytännön alkua.

Hankkeeseen valittujen kahden näytelmän kohdalla tarjottiin kahta erilaista mallia skenografiaa hahmottavan tiedon jakamiseen. Toisessa näytännössä järjestettiin koskettelukierros ja toisessa jaettiin informaatio kirjallisena etukäteismateriaalina pari päivää ennen näytäntöön saapumista. Järjestelyjen kannalta kevyempi tapa oli jakaa tieto kirjallisena etukäteismateriaalina. Toisaalta Kristuksen morsian -näytelmässä käytetyn lavastekirjan hahmottaminen ei olisi onnistunut yhtä hyvin pelkän kirjallisen kuvailun pohjalta. Etukäteisinformatiion muoto kannattaa valita suhteessa kuvailutulkattavaan esitykseen.

Näkövammaiselle yleisölle olisi hyvä jakaa tietoa kuvailutulkkauksen perustehtävästä ja periaatteista, jotta katsoja tietää mitä odottaa. Kuvailutulkkaukset pyrkii siihen, että näkövammaisen katsojan pääsee osalliseksi visuaalisesta informaatiosta jolla tekijät

välittävät teoksensa merkityksiä, jotta katsoja pystyisi itse rakentamaan oman käsityksensä teoksesta. Kuvailutulkkauksen tarkoitus on kertoa se mitä näkyy, mutta se ei pyri ensisijaisesti selittämään sitä. Kuvailutulkkaus ei analysoi ohjaajan ja ensemblen tarkoituksia ja pyrkimyksiä, vaan jättää sen katsojalle. Nykyteatterin esitystapa on kuitenkin haasteellinen jos ei tunne sen konventioita.

Kuvailutulkkauksen niukkuus tai runsaus herättää usein keskustelua ja monesti kysymykseen löytyy täysin vastakkaisia mielipiteitä. Näkövammaiset katsojat ovat heterogeeninen joukko, jonka yhdistävänä tekijänä on ainoastaan näkövamma.

Kaiken kaikkiaan hanke sai myönteisen vastaanoton niin näkövammaisyleisön kuin Suomen Kansallisteatterin henkilökunnan taholta. Kuvailutulkkauksen järjestämistä ammattiteattereissa ja toimivaa tuotantomallia tunnustelemissa jatkoprojekteissa tulisi kiinnittää huomiota teattereiden fyysiseen ja teknologiseen saavutettavuuteen, kuvailutulkkauslaitteiston kehittämiseen, tiedottamisen kehittämiseen, kuvailutulkkien ammattitaidon kehittämiseen ja laajentamiseen sekä vastuutahon etsimiseen kuvailutulkkauspalvelun rahoittajaksi. Myös teatterin omaa henkilökuntaa kannattaa kannustaa kouluttautumaan kuvailutulkeiksi.

Tämän hankkeen tuotantomallissa järjestävänä tahona toimi saavutettavuutta edistävät järjestöt yhteistyössä Suomen Kansallisteatterin kanssa. Tulevaisuudessa kannattaisi tutkia tuotantomallia, jossa teatteri toimisi itsenäisenä kuvailutulkkauspalvelun tuottajana.